

Körmendi Lajos

Kipcsakisztán

Siralmas ének

Nem tudta a Cumaniát feldúló mongol sereg elől menekülő Kötöny kagán és állítólag negyvenezer családot számláló népe, hogy milyen megpróbáltatások várnak majd rá a Kárpát-medencében, ahova 1239-ben befogadta őket IV. Béla királyunk! Az Alföldre telepített kunok közül a nagykunságiak az új lakóhelyükön mocsarakat, nádasokat találtak, s csak a ritkább szárazulatokat tudták megülni. Tulajdonképpen a Tisza eleddig lakatlan árterét kapták meg, hogy boldoguljanak, azt a területet tehát, amely addig a kutyának sem kellett. Megpróbáltatásnak számított már ezen a folyó előntései által örökké veszélyeztetett vidéken hónapról hónapra megmaradni is, hát még évszázadokon keresztül! A kunok életerejét és alkalmazkodóképességét bizonyítja, hogy a mostoha természeti viszonyok ellenére máig fennmaradtak. Ezen a földön azonban nem csupán a víz járt, hanem a mongol, a török, a tatár, a rác, az osztrák és az orosz is, mindegyik fegyverrel jött, s többségük le is rombolta a Nagykunság településeit, lakosait menekülésre készítette, felkoncolta vagy rabságba hajtotta.

Batu kán ellen a kunok nem segítették a magyar seregeket Kötöny meggyilkolása miatt, hanem dühödő pusztítással vonultak ki a Balkánra, de a mongoljárást követően IV. Béla visszahívta őket. A beilleszkedés évszázadai után a török seregekkel gyűlt meg a baja a kunoknak, akik a tizenhatodik század közepétől rengeteget szenvedtek. Most jött jól a nád, a sás és a gyékény uralta vadvízország, mert volt hova menekülni! A bújosás a megmaradást jelentette. Így jött el 1683, amikor a török sereg Bécs ellen vonult, s az ugyancsak oda igyekvő krimi tatár kán, Murad Giraj serege éppen a Nagykunságon vonult keresztül, majd visszafelé ismét. A Nagykunság számára ez volt a tatárjárás, s ami esetleg odafele menet még megmaradt volna, azt visszafelé rontották le a krimi tatárok. Györffy István a *Nagykunsági krónika* című remekművének *A futás* című fejezetében felsorolja az ekkor elpusztult kun településeket: semmivé lett a Nagykunság központjának számító Kolbász, „Asszonyzállás, Orgonda-Szent-Miklós, Kakat, Ködszállás, Bócsa, Magyarka, Hegyesbor, Marjalaka, Turgony, Móric, Kaba, Csorba, Kápolnás...” Karczag-Újszállásnak a hatalmas mocsárvilágban meghúzódó lakói átvészelték ezt a két tatárjárást, de 1684-ben már újabb tatár sereg vonult át vidékünkön Várad felől Vác felé igyekezvén, és ha már erre járt, megsarcolta a várost. Aztán 1691-ben ismét jött a tatár, ezúttal a kán fia, Galga vezetése alatt vonult Várad felől a nyolcvanezres sereg, s útközben mindent a földdel tett egyenlővé. Erről a megpróbáltatásról szól Dányádi János 1694 körül keletkezett verse. Ez a református énekszerző Körösladányban, Nádudvaron és Nagykörsönön élt, az előbbi helyen rektorként, az utóbbi két helyen jegyzőként tevékenykedett.

Egyetlen ismert művének címe: Dányádi János Siralmas Versei, – Mellyek Magyarország egy darab részének, kiváltképpen Debreczen vidékének, Berettyó környékének és Sárréte mellyékének a Pogány Tatárok miatt esett romlását és elpusztítását keservesen zokogják és az Istennek ennek utána való kegyelmes óltalmát óhajtván kívánnák, e következő csekély Rythmusokban. Az ötven strófányra rúg csekély ritmusok hírt adnak Gyula megtámadásáról, ahova „...jövén sok számú tatárság, / Egyben adván magát kétféle pogányság”. A második sor nyilván arra utal, hogy a tatárok mellett törökök is voltak Galga seregében. Szükszavúan közli a vers a támadás következményeit a harmadik sortól kezdve: „Jaj! nagy dűlás, / Közöttünk lón bontság, / Ezek által szörnyű nyomorúság”. A következő versszak a pogány sereget jellemzi: „Alattomban járván, mint estvéli farkas, / Berettyó vize felé ösvények lón tágas, / Nagy hatalmas, / Semmiben irgalmas / Hozzánk nem lón szívek nyúgodalmas”. A következő szakaszban a pusztító sereg átkel a Berettyón, áldozatul esik neki Új-falu, „Minden helyek pusztán / Maradának miattok, rabolván”. A következő strófában az ellenség kíméletlenségét érzékelteti a költő, annak érzékletes leírásával, hogy még a menekülőket is „Elpusztíták szintén / Szegényeket az földre levervén”. Az újabb versszakban már Debreczen határát látatja Dányádi, mely tele van halottakkal „Kiket Galga / Szultán levágata / Kegyetlenül, a tatár chám fia”. Ezután is a pusztulás képei következnek, házak, templomok romlásáról kapunk hírt, ám az utolsó előtti szakasz tartalmazza az igazi veszteséget: „De ami siralmasb, keserves rabságra / Gyermekünk véneink gyászos állapotra / Sűrű jajra / Bokros óhajtsra: / Elhajtották, s vitték hazájokba”. Az utolsó versszakból kiderül, hogy a vers írója maga is fogoly: „Ez rövid éneket ki szerz versekben, / Nemzete romlását kesergé szívében, / Tatár kézben / Mely esék véletlen, / Szent Jehova! Szabadíts meg! Ámen”. Ez a vérszomjas sereg elpusztította többek között Karczag-Újszállást is, a nép ismét a nádasnak köszönheti menekülését. A következő esztendőben, 1692-ben a várost már ismét lakják, s megerősödésükhöz különféle kedvezményeket kapnak. Mindez azonban kevés az üdvösséghez akkor, amikor újabb tatárjárás réme fenyeget. A megpróbáltatásoknak ekkor még nincs vége.

A Nagykunság romlásáról

A Nagykunság szenvedései 1697. szeptember 12-én folytatódtak, mivel csordakihajtáskor rárontott a tatár sereg Karczag-Újszállásra, amit még Debreczen város jegyzőkönyve is megörökít, s eszerint körülbelül hatszázötven embert és jelentős számú marhát hajtottak el, s maga a város is a tűz martaléka lett. Volt, aki harminc esztendeig is a tatároknál raboskodott, sokakat az itthon maradtak váltottak vissza. Született egy ismeretlen szerző kezétől származó históriás ének 1698-ban, amely ezt a szomorú eseményt szedi rímekbe.

A vers címe: Hajdani emlékezetes nemes Nagy-Kunságnak, vitézek anyjának nagy romlásáról. Amint olvasni kezdjük, megtudjuk, hogy a Nagykunság (nyilván a török időkre célozva) „Régtől fogvást való kietlen pusztaság!” A következő szakaszban a szerző a Kunságnak címezve mondja, hogy „Fiaid, leányid tatár kézbe látod – / Vélek együtt vagyon rabi állapotod”. Az ismeretlen költő is Isten büntetését látja ebben a tragédiában: „Reád felgerjede haragja az Umak / És titeket ada az ragadozóknak, / Kegyetlenül akik elragadozának, / Siralmat hagyának Karczag-Ujszállásnak”. Aztán következik a tatárok jellemzése, akik mindent kibírnak, jól túriak a megpróbáltatásokat: „Sem szunnyad, sem alszik vigyázó rút szeme – / Szegény rabjainak oly serény őrzője”. A tatárok nem néztek se öreget, se gyermeket, nem hiába mondja róluk a históriás ének lejegyzője, hogy „Fertelmes nemzet ez”. A csapást csapás után elszenvedő kunok közül azok jártak jobban, akik egyszerűen csak (a tizenhetedik század folyamán immár ki tudja, hányadszor!) ismét földönfutók lettek, s nem hurcolta el őket a tatár, ám „Ezt nagy-keservesen népe Nagykunságnak: / Megkóstolván ízt tatár fogságának: / Megpróbálta vala...” A gyermekeken és az öregeken kívül a nők is áldozatai lettek a támadásnak: „A szép gyenge

szűzek megfertéztetének? / Annyira rontattak némelyek ezeknek, / Az a csuda: vége nem lőtt életeknek!" A szerencsétlen kunok nem mindennapi szenvedéseinek érzékeltetésével sem marad adós a költő: „Romlott testek bőre mint cserép elszáradt, / Fekete mint korom, a nagy éhség miatt, / Megszáradott nyelvek az ínyekhez ragadt / Érzik vala szintén az halálnak kínját" A sorsuk a rabság lett: „Elszélészté hanme, mintegy forgószéllel / Őket minden pogány népek közé széjjel..." Ezt követően a költő felméri a legnagyobb veszteségeiket: „Nevek szerint akik megszámláltattanak: / Négyszázhatvanholcban még rabságban vadnak, / Nagy sok országiban ez szíles világnak, / Jaj messze szegények elszorattatának".

Az énekes bizonyos figyelmeztető jeleket sorol fel, amik megelőzték a tatárok pusztítását: „Bokros csillagoknak mert világok nincsen, / Hogy tündöklenének az egen fényesen, / Az feltámadott nap világos nem léssen, / Holdnak is világa szép fényes nem léssen". Az égi jelek kapcsán jegyzi meg Györffy István a Nagykunsági krónikában, hogy itt alighanem egy napfogyatkozásra céloz a szerző. Elképzelhető. Az isteni figyelmeztető jelet követi Isten büntetése: „...Kunság, bizonyára / Vettettél Istentül nagy szidalmasságra". A jó kunok bizonyára nem voltak elég jók, mert „Dolgod rosszra fordult, árja nagy sírásnak / Rád szállott lakosa Karczag-Ujszállásnak". Arra inti a szerző a szenvedő kunokat, hogy „...vegyék mindenek / Christus tanítását, hogy el ne vesszenek". Miért éppen a kunoknak kellett elszervenüdniük ezt a csapást? Bizonyára ez fordult meg a históriás ének szerzője fejében, amikor fölteszi a maga költői kérdését: „Nagyobb volt-é bűnök Karczagbelieknek, – / Hogy ekképpen romla, – mint egyéb népeknek?" Felszakad a fohász a költőből: „h hatalmas király mennybéli nagy Isten! / Vigyázó szemeid legyenek népeden! / Kit vessződdel vertél meg ily keservesen, / Emeld fel pálcádat érette, mint régen!" Kérleli az Urat, hogy hozza haza a rabokat a világ négy tájáról: „...add meg fiaimat / Hozd meg nagy-messzűnven gyenge leányimat! / Szabadíts meg Uram nyomorúlt rabokat, / Vigasztald meg immár a siralmasokat!" Felveti még az ismeretlen szerző az idegen uralom alatt élés rémképét is, de aztán ismét fohászkodni kezd, az eddiginél átszellemültebben, talán kétségbeesettebben is. Így könyörög: „Immár kegyelmezz meg Urunk népeidnek / Minden határiban az magyar nemzetnek! / Vedd ki igájokból idegen népeknek, / Többé szidalomban immár ne légyenek! // Ime! meghagyttál még valami keveset: / Ne fogyasd el Uram, e maradék népet! / Rabságra s csúfságra ne küld már többeket, / Zabolázd meg – kérünk – az kegyetleneket!"

A magyar nemzet tragédiája, hogy a históriás ének végén ez az ima, különösen a „Vedd ki igájokból idegen népeknek" tartalommal elmondott fohász, évszázadokon át időszerű volt, egészen maig, mert jóllehet, kivonultak Magyarországról az orosz csapatok, viszont megmaradtak a trianoni határok, mögöttük többmillió magyarossal.

Egy magyarkodó dalmát

Régóta foglalkoztatják a magyar írókat hunnus eleink múlt kódébe vesző viselt dolgai. Az 1740-ben Szegeden született Dugonics András közéjük tartozott. Dugonics, aki egyik kegyesrendi rendtársa szerint „Termetére nézve magas, tömört, egyenes szálú ember volt", alighanem Erdélyben fertőztetett meg a történelmi érdeklődéssel, akkor, amikor Medgyesén tanított költészettant és szónoklatot. Az 1788-ban megjelenő Etelka című regénye, legsikeresebb műve, már erősen magán viseli az ősi dolgok iránti kíváncsiság nyomait. Emlégeti az őshazát az Etelka Karjelben című drámájában is, de a tizenkilencedik század elején, már felhagyván a románnal, a drámával, a verssel, történelmi munkákat készít, s az 1806-ban megjelenő Szittyai történetekben a magyarok őstörténetét adja az olvasók elé. Dugonics művei gazdag lelőhelyei a tájszavaknak, néprajzi fordulatoknak, közmondásoknak, daloknak is. A nyelvújítás korában vagyunk.

Nem mai találmány a népi-urbánus ellentét. A már tanulmányai során is páratlan szorgalommal szellemi municiót gyűjtő Dugonics András felnőttként az ókori klasszikusokat fordítja, de sokoldalú műveltsége abból is kitetszik, hogy algebra és geometria tankönyvet ír (A tudakosságnak két könyve, 1784.). Ezt a Dugonicsot éri Kármán József támadása, aki ízletelennék és magyarkodónak, álnépiesnek látja az Etelka szerzőjének tevékenységét. Ez a regény egyébként Kazinczának is póriás volt, sok jó szava neki sem akadt erről a munkáról. Ez a dalmát kereskedő és iparos ősökötől származó író tehát nem átalott magyarkodni egy olyan korban, amelyben történelmében, nyelvében már nagyon magára szeretne ismerni a nemzet. Természetesen neki is voltak délibábos elképzelései, csakhogy a városi író urak szemét Dugonics munkáinak legnagyobb értéke, az egyszerű nép ábrázolása, nyelvi jelenléte is csípte. A lapp és a hun nép révén mintha össze akarta volna békíteni a finnugor és a török énünket, s ez nem is akkora badarság, mint hinnénk, hiszen ma is akadnak tudósok, akik úgy vélik, hogy a magyarság anyai ágon finnugor, apai ágon török.

Az Etelka című regény egyik jegyzete hosszan foglalkozik a kun nyelvemlékekkel. „A Kún-nyelv egy vólt-é a Magyar-nyelvel; nehezen lehet ítéletet tenni. Ha meg-engedgyük is: hogy e' két egybe-forrott Nemzetség egyenlő-képpen beszéllett; bizonyára mostanában, ha a régi Kunok' írását, a Magyaroknak mostani írásával egybe-veettyük; nagy külömbiséget találunk" – írja Dugonics András. Ezt követően a Kun miatyánk öt változatát és néhány kun nyelvű kifejezést közöl. Egyik adatközlője elmondta, hogy a fülöpszállási iskolákban „meg-kelletett ezen Kun-Miatyánkot a gyermekeknek tanulni". Karcagi öregek mondják, hogy régen itt is tanították a kun nyelvű imát. A szövegváltozatok közlése után megjegyzi Dugonics: „Ezen sok féle képpen találtattott Kun-mi-atyánkokból egy való Mi-atyánkot kanyaríthatna valaki, ha reá tenné a' fejét." Csaknem kétszáz év múlva egy karcagi fiatalember, Mándoky Kongur István tette reá a fejét, s kanyarított egy „való Mi-atyánkot". A Dugonics által megsejtett úton indult el: az Etelka jegyzetében ugyanis a török és a tatár nyelvet véli a kun nyelv rokonának az író. Fontos dolgot tett Dugonics András: korának talán legnépszerűbb írójaként ráirányította a figyelmet a kun nyelvemlékekre.

A madárlátta Csokonai

Csokonai Vitéz Mihály valószínűleg 1793-ban tartózkodott először a Nagykunságon, húsvétkor ugyanis legációban járt Kunmadarason. Amint azt Ötvös László kinyomozta (Mikor járt Csokonai Kunmadarason?, Szolnok megyei Néplap, 1984. aug. 29.) ebben az időben két egykori debreceni kollégiumi diák volt a lelkipásztor Madarason: Kabai Tóth József (Dévaványa, 1732-Kunmadaras, 1798), aki a költő látogatásakor a nagykunsági egyházmegye esperese volt (1748-1761-ig tanult Debrecenben, utána Kunmadarason volt lelkész), és Sárjai Mihály (Debrecen, 1743-Kunmadaras, 1797., a debreceni kollégiumban 1760-ban lett tógás diák, 1769-ben, tanulmányai befejezése után Karcagon volt rektor 1771-ig, aztán 1774-ig Hollandiában tanult, s utána lett madarasi lelkész). Arról nem tudunk, hogy a legátus Csokonai ekkor verset írt volna.

Írt viszont a következő évben, amikor Karcagon járt legációban. Ennek a történetét megjelentette Varró Sándor (Vasárnapi Újság, 1865. okt. 8.): „Az 1794-ik Esztendei Karácsonba, legátióba Kardszagon lévén Csokonai, – Varró János édesatyámnál ős fivá vált annyira, hogy a Templomból az isteni tisztelet végeztével nem is az oskolába, hanem egyenesen hozzánk jött. Innep másod napja délután is deák hosszú ruhában hozzánk jött, hová akkori madarasi jegyző is szánkán eljövén, Csokonait rábeszélte az oda való menetelre, hová el is indultak, de tsak hamar a kardszagi Notárius ur házánál feldülvén, a jó nagy testü atyám bundáját, mit az

utra adtak neki, a sovány testű Csokonai alig bírta haza vonszolni a nagy hóba, s nálunk ütötte a János estéjét. Itt előhozódván az akkoriban divatozó vers, mely ugyanazon szóra végződik, s ez okon irta". A balul kiütközött szánkózás élményét vetette papírra a „Kedves Úr!” kezdetű versében.

A „Kedves Úr!” megszólítás után a költő az előző napi bőséges lakomára, iszogatásra utal, no meg a jó hangulatra, amit a társaságon kívül mi más okozott volna, mint a „...vinum de Kardszag”. A víg kortyok után pedig jött a nagy kaland. Ezt írja Csokonai: „Hát egyszer estére gyul a gyertya-világ / Akkor Madarasi szánra ültem végre / S kitsusztunk nyargalva, így a Város-végre. / Hát össze üt egy nagy rög a szánka-talppal / S a szánka a Notét Ur házának talpal. / Előbb, mint egy laptát e szánról fel-ejtett / Azután leejtett, s a földön felejtett. / Talán szemek fényét mind elfogta a Hó, / Mert közülük egy sem kiáltotta, hogy hó! / Én mondtam – s a nádból felelt rá az Ekhó / Itt van a Legátus! hó vak emberek! hó! / Elnyargalt a szánjok! tán egyik sem látta, / Hogy oda közzülök, már egy madár-látta!” A madárlátta Csokonai mi mást tehetett volna? Hazaballagott Varróék házához: „Hazajöttem s ittam rá kardszagi Egrít”. Így vigasztalódott. A vers végefelé, a nyilván sok tréfára, évődésre okot adó előző napi szánkókaland leírása után, visszatér a jelenbe, ami már elutazásáról szól: „Most pedig magamat ajánlom hűséggel, / Míg az orrom cinkét fogna a hús éggel. / Mindjárt elő fog most állani a szánom, / Megyek! bár elhagyni az Urakat szánom. / De ha kérdik – ki volt – ki ezt irta Varró / Umak, így értse meg: egy szegény vers-varró” Végül lezárja a verset, de ebbe belefoglalja megírásának időpontját is: „S mikor ez írásra feljött volt – az Hava, / Akkor huszonnyolcra telt karácsony hava. / Tök vagy turós étek, zsir vagy valami háj / Csokonai Vitéz – néven vala – Mihály”. Az biztos, hogy városvegi leejtését követő közelebbi megismerkedése a hóval és a bundacipelés fáradtsága nem hagyott rossz emléket Csokonaiában, hiszen máskor is felkereste Varró uramék vendégszerető házat.

Sokan ismerik ennek a bizonyos szánkózásnak a történetét Karcagon, beletartozik ez is a garabonciásnak tartott költő alakja köré font legendák sorába. A Varró család egyik leszármazottja, Jónás Istvánné Varró Rebeka: a nagypapjának az unokatestvére volt Varró István. „Varró János pedig, a legendásan vendégszerető ember, kinek a Varró utcában, a mostani kollégium helyén állott a háza, Jónás néni úkapja volt. Vagyis a nagypapjának az édesapja” (özv. Józsa Istvánné: Büszke a nevére. Nagykunsági Hírmondó, 1991. márc. 29. 4. p.). Így folytatódik a cikk: „Varró Jánosnak – az úkapának – mint Jónás néni meséli, arról volt híres a háza, hogy sok nevezetes ember megfordult benne, hogy mindenkit szíves szóval, vendégmarasztaló jó vacsorával fogadtak. Jónás néni állítja, a nagypapja elbeszélése után, hogy Petőfi és Csokonai is megfordult e házban”. Természetesen a balsikerű szánkózás történetét is ismeri Jónás Istvánné Varró Rebeka: „Őrá így maradt annak története a nagypapja elbeszélése után. Történt egyszer, hogy valami vidám társaság felkerekedett, köztük Csokonai Vitéz Mihály is, és szánkóba ültek, hogy elmennek Madarasra, de Csokonai egy éles kanyamál kivágódott a szánból (Ma is megvan még az a kanyar, Jónás néni szerint). A többiek észre sem vették a dolgot, csak mikor megálltak Madarason, akkor néztek egy nagyot, hogy a költő nincs sehol. Csokonai, mint Jónás néni nagypapja emlegette annakidején, csak annyi megjegyzést fűzött a dologhoz, – azt nem sajnáltam, hogy kiestem a szánból, csak azt, hogy cipelnem kellett a bundát visszafelé Karcagig. Legalább négy-öt birkának a bőre volt egy ilyen bundában, ami nem éppen kis súly, ha meggondoljuk”.

Nagykunsági legációit követően Csokonainak már nagyobb gondokkal kellett szembenéznie, mint a szánkó-baleset. A következő évben a költőt kicsapták a debreceni kollégiumból. Pozsonyba utazott, aztán Komáromba, ahol megismerte Vajda Juliannát, az ő Lilláját. Amikor Lilla 1798-ban mégis Lévai István kereskedő felesége lett, Csokonai Keszthelyen próbált tanári állást szerezni, végül Csurgón kötött ki. Következő karcagi útjára innen indult el.

Az alkalmi Csokonai

Éppen kétszáz esztendeje, 1800. május 9-én írta Csokonai Vitéz Mihály a mifelénk oly gyakran idézett *Visszajövetel az Alföldről* című versét. Ha irtak még szépet és kedveset Karcagról és a Nagykunságról mások is, akkor is Csokonai e műve mögött marad a nagykunságiak szemében. A vándorló, baljóslatú eseményeket megjósoló poétáról ma is legendák keringenek ezen a tájon, s ha valaki költőnek számít a konok kunok szemében, akkor ez a garabonciásnak tartott ifjú A Költő.

Csokonainak aztán elegendő élményanyaga volt, hogy hiteles-keserű képet rajzoljon a magyarországi költősorsról A méla Tempetői-ben! Élete a nélkülözések története. Talán ezért is irt olyan sok alkalmi verset. Ami egy mai költőnek, mondjuk, az újságírás, az volt Csokonainak az alkalmi vers. A mai versvitézek publicisztikai muszáj-hasábjaiért löknek néhány forintot, Lilla dalnokának pedig löktek dicsérő verseiért némi harapnivalót. De érthettek-e valamit nagy bölcselő költeményeiből úgy 1800 táján az alkalmi versek címzettjei, a Rousseau és Voltaire nevét talán még nem is hallott falusi hatalmasságok? Elolvasták-e például a Konstancinápoly vagy Az este új borzongásokat keltő sorait, vagy a felvilágosodásról még nem is hallottak harangozni? Megelégedtek azzal, ha a kiszolgáltatott poétával felolvastatták az őket dicsőítő verset, hogy ezzel szolgálja meg a talán barátságból, talán leereszkedő gesztusból nyújtott átmeneti fedelelet és ételt? A költő helyzete, szegénysége, elesettsége okán, hasonló lehetett a cigányprímáséhoz: kedves nótát kellett húzni a mégoly zsiros fülekbe is, s akármelyik vagyonosabb tuskó rádörrenhetett, hogy ácsi! Pedig Csokonai, amikor 1800 tavaszán Karcagon járt, már igen fontos, nagy versek megírásán volt túl, fordított olasz költőket, magyarította Holbach, Mozart műveit, radikális francia röpiratot, Pope egyik művét franciából, Vergilius Georgicáját... Ragyogó elme volt, aki Az özvegy Karmyóné-ban még saját kiszolgáltatottságán, alkalmi verscsiholásain is képes volt ironizálni.

A csurgói református gimnázium segédtanárul szegődött 1799 májusában, s egy év múlva, midőn letelt róla a szolgálat, visszaindult szülővárosába, Debrecenbe. Ekkor járt Karcagon, most kétszáz éve. Szerette volna kiadni a verseit, s ehhez előfizetőket gyűjtött. Jó lenne tudni, a Nagykunság „metropoliszában” vajon miért csak egy ember akadt, aki feliratkozott az előfizetők közé? Nem volt több irodalomszerető ember Karcagon? Nem sejtették meg Csokonaiában a nem mindennapi tehetséget? Olyan szegények voltak, hogy nem tudtak áldozni némi pénzt a versek kiadására? Voltak tehetősek, de még jószívűségből vagy szánalomból sem segítettek közönyösségük miatt? Pedig a költő igaz örömmel jött Karcagra, nem titkolja a Csurgóról való hazaindulása felett érzett boldogságát a *Visszajövetel az Alföldről* című versében: „Túlhan a magyar házának / Végéről útra kelek” – írja, s aztán a következő versszak végén rögzíti is, hogy ez a túlhan Somogy volt, ahol egyébként „Sok volt a baj s a törődés, / Mely alatt erőm rogyott”. S aztán leírja a visszautat: átkelt a Dunán, következett Kecskemét, átcsónakázott a Tiszán, s itt úgy érezte, „Hogy már a jó földre tettem / Jó földön nőtt lábamat”. Őszinte szeretet sugárzik a versből, Csokonai valóban rajonghatott az Alföldért, s ez a rajongás Karcagnál éri el tetőpontját: „...megláttam végre / Azt az áldott Karcagot, / Hol a kún a szép térségre / Halmoz sok száz asztagot”. A már nyilvánvalóan kimerült poéta itt remél egy kis pihenést a következő strófa tanúsága szerint: „Itt hosszas törődésemnek / Egy kis pihenése lett, / Vívén egy jó emberemnek / Házához a tisztelet”. Tegyük hozzá: és a szükség. Lehet, hogy valóban tisztelte karcagi házigazdáját a poéta, de a korgó gyomor, a szomjúság, a kimerültség legalább ennyit nyomhatott a latban. A következő versszakokban szinte hízeleg vendéglátójának: az ég áldását kéri rá, dicséri vendégszeretetét, őszinteségét. Végül, a tiszteletkörik után, meg is nevezi jötevőjét: „Varróm ez: a szíves Varró, / kit bármí jó verselő, / Bármí festő és hímvarró / Jól nem adhatna elő”.

Nem fukarkodik a magasztalással: „*Elég, hogy kik az országba / Tiszta szívet kérdenek, / Csak Karcagra a Kúnságba / Varró úrhoz jöjjenek, // Mert ki e kis tartományba / Keresztülmenni talál, / Közemberbe, kapitányba / Termés kun szívet talál*”. A végén pedig jön a jókívánság: „*Éljenek ősök portáin / Soká az ily emberek, / Kiknek ily híres és fájin / Mind szívek, mind kenyerek. // Köszönöm a nyugvó szállást, / Tisztelt Varróm! köszönöm: / S hogy áldjam Karcagújszállást, / Ez is egy új ösztönöm*”.

A neves karcagi familiát és magát a várost megdicsőítő verset, érthető okokból, szívesen idézik a Nagykuság központjában. De gondoljuk végig a verset Csokonai szempontjából is! Ez a mű ugyanis szintén alkalmi vers. És végiggondolhatjuk a mai mecenatura működését is, ha már úgyis ilyen hiábavaló dolgokkal bibelődünk.

Szárnas és szárnyatlan lovak

Csokonai Vitéz Mihálynak jónéhány ismerőse és barátja akadt a Nagykuságon és környékén, akikre bizonyára számíthatott vándorlásai közben egy-egy éjszakai szállás és étkezés erejéig. A karcagi Varrókon kívül ilyen lehetett Madarason Fazekas István (Szerencs, 1747–Madaras, 1825), aki karcagi nevelkedés után a debreceni kollégiumban tanult, s 1797-től haláláig lelkész volt a kunsági községben, tehát Csokonai második karcagi tartózkodása idején is. Ekkor a másik lelkész, Pólya Ferenc (Kisújszálláson született 1753-ban) is egykori kollégiumi diák volt, aki 1799 és 1817 között Madarason szolgált. A Csokonai jóembereinek felkutatásán buzgón tevékenykedő Ötvös László megtalálta a tiszaroffi lelkész, Koczik Mihály (Tizzaszőlős, 1762–Madaras, 1831) síremlékének töredékeit is, akinek a nagy költő a debreceni kollégiumban lett barátja, s aki verset írt Csokonai halálára. A vers végén azt mondja, ő „*egy viruló ciprust*” plántál a sírra, melyen ez áll: „*Nem győzi le őt a halál!*” S hogy miért nem, azt is tudta Koczik Mihály. A vers így kezdődik: „*Csokonaink! / Költők legjobbjai közt a helyed már, / Egykor a Muzsáknak nem múló dísze te voltál, / S Apolló dala folyt édesen ajkaidon*”. Egy kortársról írva így fogalmaz az akkori magyar irodalomról Szentkúty Károly (Protestáns Egyházi és Iskolai Lap, 1876. 542. p.): „*A nap Csokonai volt, körülé forogtak a kisebb s nagyobb planéták. Berzsenyi, Kazinczy, Kis János, Szentjóni, Ányos, le egész a csupa vokalisokat gyártó Ángyánig*”. Csokonai költői nagyságával tisztában lehetett a tiszaiagi földbirtokos család egyik tagja, Puky István is, aki a költő barátja volt, leveleztek is, náluk is megfordult Csokonai Vitéz Mihály. Szabó Imre leír egy, még manapság is egy családi legendáriumban őrzött történetet (Csokonai a Nagykuságban, Karcagi Hírmondó, 1990. okt. 4. p.) Csokonai tiszaiagi időzésének tréfás sírvers rögtönzéséről, melyet a rozoga méhes miatt aggódó Puky-fivér, Puky Ignác számára kanyarított: „*Itt nyugszik Pu- / ky Náci huszonkilenc éves. / Rárogott a méhes. / Jó borral kézben, / Ilyettéknéppen / Vágta őt képen / Egy mestergerenda. / Béke poraira!*”

Dercze Lajos szerint (Csokonai Karcagon, Karcagi Napló, 1929. máj. 27.) a költő 1800. május 11-én „*A Varró kúriától, mely oly marasztalólag pislogott rá, való elválásra nehezen tudta magát rászánni*”. Ennek ellentmondani látszik Csokonai Lócsere című verse, melyben mintha nagyon szabadulna már a Nagykuságról! A vers elején a Pegazust, a költők szárnyas lovát hívja, szemrehányást tesz neki, mert „...*előállasz vickándoza, mint a ló, / Mihelyt nagy fennyen kettyeget hozzád egy rongyos dalló*”. Ezt ma úgy mondanánk, hogy mindjárt ott terem, ha füttyent neki valami ócska fűzfapoéta. Neki azonban, egy Csokonainak, hiába hívja, nem jön. „*Hol vagy most, Pégaze! mondom, állj ide az udvarra, / Vigy el engem, ha tovább nem, legalább Nádudvarra. / Mert nem kapok egy szárnyatlan lovacskát is Karcagon, / Noha elég nyérít itten a kúnsági pallagon*.” Ismét hívja a Pegazust: „*Te jöjj hát elő, szárnyas ló, te vigyél haza engem, / Hogy majd ha szárnyas hátadon a levegőt kerengem / És meglátom a kún bírót szárnyatlan lovon menni, / Előtte a kalapom se méltóztassam levenni*”. Itt már mintha valami indulat is munkálta a költőben. Amikor ismét hívja a Pegazust, kéri, vegye fel őt, a „...*muzsák-fiát, / Ki nem a poétás főben kikoholt utopiát, / Nem Pamassust avagy Tempét akar rajtad bejárnai, / Hanem Debrecenbe készül, hol rég kívánják vámi*”. Miután a szárnyas ló füttyül rá, Csokonai úgy dönt, eladja, s ehhez az elhatározáshoz hozzáfűz némi zárójeles fenyegetést is: „*(Majd ha egy magyar huszár húz farkadra farmatringot, / Nem versre, hanem attára porcogtatod a fingot)*”. Aztán meggondolja magát, mégsem adja el, inkább elcseréli: „*Nohát becsületreméltó kúnsági uraimék, / Mondják meg, hogy aki lovat szeretne cserélni, mék? / Derék ló ez, amit adok. Homerus is ezen járt*” – írja, s felsorolja minden erényét, hogy kapósabbá tegye. „*Egy jó lóért elcserélem, vagy ha nem jó is nagyon, / Semmi! csak azt adják kentek, ami kenteknek vagyon. / Nem bánom én, legyen sánta, félszemű avagy görbe, / Csak a lábát tudja bími s ne ejtsen a gödörbe*”.

Valahogy azért csak elvergődött Csokonai Debrecenbe, alighanem az apostolok lován. Még azon év végén, egy Puky Istvánnak írt levele tanúsága szerint, ismét a Kúnságba készült. Az 1800. december 20-án kelt levelében azt írja többek között tiszaiagi barátjának, hogy az új esztendőben megjelent munkáját először neki fogja elküldeni. Ha újra a Nagykuságba készült jönni, alighanem jóemberei között akart előfizetőket gyűjteni. Valószínűleg újra járt vidékünkön, hiszen a Csokonai poétái munkáira előfizetők között (1800. dec. 10-től) a 14. helyen ott találjuk a karcagi Stephanus Varrót, míg a Lillára és a Dorottyára előfizetők között (1802. aug. 15-től) ugyanez a Varró a 22. helyen szerepel (Csokonai emlékek. Összeállította és a jegyzeteket írta Vargha Balázs. Akadémiai Kiadó, Bp., 1960).

Magyar kálvinista a Bácskában

A Történelmi emlékek a Jászkuság és Karcag múltjából (Karcag, 1940) című könyve 61-63. oldalán Szentesi Tóth Kálmán közöl egy verset Moravicza 150 éve cím alatt. Az ismeretlen szerző a nagykusági irredemptusok Bácskába való kiköltözését, életkezdését, s a megmaradásért folytatott küzdelmét írja meg a kiteleplülés után százötven esztendővel. Szentesi Tóth Kálmán feltételezi, hogy a verset a jubileumi ünnepély alkalmából írta az ómoraviciaiak lelkésze, Dévay Lajos. Elképzelhető.

Az alkalmi vers a legfontosabb dátummal, a kiköltözés esztendejével indít: „*1786-ban, jaj de régen történt! / Nagykuságból sok száz család útnak indult önként!*” Ez az önként való elindulás természetesen viszonylagos, hiszen a redemptio következtében a Jászkuság visszaváltásában részt nem vállalók birtokon kívül kerültek, nem maradt számukra megfelelő élettér, fölemelkedési lehetőség, így kénytelenek voltak elhagyni szülőföldjüket, s „*életüknek jobb móddal való folytatása reményében keltek útra*”. Az irredemptusok nagykusági kiszorulására egyébként a vers szerzője is utal: „*Uj falut megszállni indulnak Bácskába, / Akinek ott szűk volt Nagykuság határa*”. Az eladott Jászkuságot visszaváltó kunok mindegyike szabad lett, ám a kunsági földeket a megváltkozáshoz való hozzájárulás arányában osztották szét a redemptusok. Most viszont azzal, hogy kiköltöznek a Bácskába, a „*Szabad kunságiak jobbágyokká lesznek, / Dolgoznak robotba, tizedet fizetnek*”. A szerző leírja a búcsúzást: „*Buzgó énekszóval mégis elindulnak, / Asszony nép szeméből búcsúkönyvek hullnak*”. A kutatók szerint azonban az otthoniak nem nagyon tartóztatták az induló seregletet. Mentek „*szent hittel*”, mert „*Előttük a nagy út "moraviczára, / Ott várja őket a puszta nagyhatára. / Fejük felett fedél sem lesz ottan mindjárt, / Nehéz munka, sok gond, ami ott rájuk vár*”. A szerző ezután a császár betelepítési engedélyére utal, hogy a „*Magyar kálvinisták jöhetnek a Bácskába*”. Jellemző azonban, hogy a bécsi udvar először Dél-Németországból hozott telepeseket a töröktől visszafoglalt Délvidék benépesítésére, majd a birodalom más, nem magyar területeiről toboroztak embereket,

végül magyarok is jöhettek, igaz, az előbbieknél kedvezőlenebb feltételekkel. A vers írója az otthon maradt öregek aggodalmaival folytatja: „Istenem! Jajj, mi lesz odalent veletek, / Török szomszédságban, szegény, jó gyermekek? / Rátok út majd a pogány török sereg, / Felpörköl, elpusztít, megéget bennetek”. Nem csupán az emberi szomszédság veszélyes, hanem a természeti környezet is, derül ki a versből: „Farkassal vannak ott tele a nádasok, / A férgek ezrei támadnak reátok!” Jogosnak tűnik tehát az öregek aggodalma: „Pár esztendő múlva elpusztultok szálíg, / Hirmondó se jut el a régi hazáig”. A nehézségek azonban a vers szerint nem rettentették el az útra indulókat, akik meg is érkeztek az ígért földjének remélt pusztaságba: „Feltörök a tüskés, gazos parlag földet, / Csatornázzák a nagy és posványos völgyet. / Építenek sorban mindenkinek házat... / Dolog ellen soha senki fel nem lázad!” Mi lehet az oka, hogy a kunhegyesi tanácsi jegyzőkönyv ugyanezekről az emberekről írva feljegyzi, hogy „a köz munkára, az Helység szolgálattárára sem lehet őket hajtani, ha pedig meg történik is olykor az közmunkáltatásra alkalmaztatások, azt morgással, sok kedvetlenség okozással viszik véghez”. Engedetlen és heverő népnek nevezi az irredemptusokat ez a jegyzőkönyv, a vers szerint viszont önként dolgoztak olyan sokat és jól: talán azért, mert Bácskában már a sajátjukét csinálták. "moravicán, folytatódik a vers, csakhamar felépül a templom, „első a Bácskába”. Megvalósulni látszanak a boldog remények, gyarapodnak az elvándorolt kunok, „Nem is gondolnak már a régi hazára”. Jönnek azonban a megpróbáltatások: „Majd kolera, dögvész borít mindent gyászba... / Majd tűzvész, háború emészt sok száz házba...” Aztán jön az első világháború megannyi megpróbáltatása, nem csoda hát, hogy emlékezni kezdenek az új hazát foglalt kunok: „Kunsági szülőkék búcsúszava rémlik... / Talán 'hirmondó sem' élheti ezt végig!” A vers végén a talán ismeretlen, talán a református lelkész Dévay Lajos, a templom harangszavával mondatja ki a megmaradás receptjét: „Jászkunsági magyar késő unokája / Templomod ne hagyd el, legyen gondod rája!” Miért? „Mert mindig csak itt vagy valójában otthon, / Itt a szülő, testvér, barát és jó rokon. / Mert csak így marad fenn a fajod továbbra, / Magyar kálvinista, így élhetsz Bácskába!”

Talán még így sem, sugallják az utóbbi esztendő történései. Jó kétszáz évvel ezelőtt hétszáz ember indult útnak Karcagról, százötven Madarásról, ezer Kisújszállásról, kilencszáz Kunhegyesről. Utódaik az anyaország határain kívülre kerültek, évtizedekre megszakadt a kapcsolatuk a Nagykunságon maradtakkal, s mostanra ugyan már a kibocsátó kun városok testvérvárosaiá lett "moravica, Bácsfeketehegy és Pacsér, az itthonról nyújtani tudott segítség még kevés a megmaradáshoz akkor, amikor idegen érdekekért folyó háborúkba hurcolják a „Jászkunsági magyar késő unokáját”, a fiatalok, családok elmenekülnek otthonról életüket mentve, akik pedig maradnak, azok fenyegetettségben élnek. Azt hiszem, egyre többet gondolnak már a régi hazára, s remélem, hogy a régi haza lakói egyre többet gondolnak rájuk.

A kunsági utazás

Csokonai halála után néhány hónappal egyik költőtársa is Karcagra látogatott, Vitkovits Mihály azonban – hála a tiszaroffi előkelőségeknek – nem korgó gyomorral és nem gyalog érkezett. A Nagykunság központjába nem egyéb csalta a szerb származású költőt, mint József nádor látogatása. Ennek az utazásnak és látogatásnak állít emléket A kunsági utazás című munkája.

József nádor 1805 nyarán felkereste Kunszentmárton, Túrkevét, Kisújszállást, Karcagot, Kunhegyest és Kunmadarast, azt a Nagykunságot tehát, amely ekkor még nádori igazgatás alatt állt. Mivel a jó kunok úgy érezték, hogy József nádortól több megértést és figyelmet kapnak, mint hivatalbéli elődeitől, fogadásakor kitettek magukért. Voltak ott pompás lovasok, versek, zenék, mozsárágyúk üdvölvései, virágkoszorúk, vivátok, díszbeédek és egyéb földi kellemetességek. Karcagon is fölöttébb nagy népünnepély fogadta a Habsburg főherceget, Mária Terézia unokáját, no meg egy kivágott fákból és bokrokból létesített mesterséges liget a városháza előtt, sőt még egy szökőkút is próbálta vízsugarát a magasba emelni. Mindez 1805. július 16-án történt. A fogadást követően „nagy sátor vonattatván, szép és módos muzsika közt tántz is tartatott.” József nádor rendkívüli sikerű látogatását másnap, 17-én, Kunhegyesre majd Kunmadarasra tett útjával folytatta, aztán Debrecenre vette az irányt. Ebben az eufóriában döntöttek úgy a nagykunok, hogy nádoruk látogatásának emlékét Karcagon egy márványoszlop állításával örökítik meg. Meg is örökítették, hogy aztán új szelek jöveletekor a mindenkori új hatalomnak legyen mit lerombolnani.

A nádorlátogatás fényes eseményének volt a szemtanúja Vitkovits Mihály. Erről született műve, A kunsági utazás azonban nem található meg a költő kötetében, ez is jelzi, vitatják Vitkovits szerzőségét. Az az elvetemült kíváncsiskodó, aki mégis szeretné elolvasni, mi jelent meg szülőföldünkről ebben a verses, párbeszédet és fordulatot cselekményt is felvonultató műben, komoly nehézségekkel találja magát szemben, mire valahogy meg tudja szerezni ezt a vékonyka kiadványt. Ez olvasható a cím alatt: „Saját gyűjteményéből közzétette Széll Farkas. Különlenyomat a 'Magyar Salon' 1887. májusi füzetéből. Budapest, Franklin Társulat Könyvnyomdája 1887.”

A kunsági utazás egy párbeszédesszerűvel kezdődik: a Músa megszólítja a költőt, tudakolván, mi baja van, „Hogy ugy sinlesz és tsak hiú / Gonddal ölöd léttedet? / Mért nem éled világotat, / Vigan vervén kis lantodat, / Tán borod vagy Lányod nints?” Vitkovits a lantolásra hallani sem akar, mert a szívét bú húzza: „Mig Lidim volt, dalolgattam; / De, hogy tőle megfosztattam, / Virgontz kedvem oda lett.” Itt még úgy tűnik, hogy az az egri leány, Bernáth Lidi, egykori mátkája, akit máshoz adott férjhez, gyógyíthatatlan sebet ütött a költő szívére. De a ravasz Músa már mondja is a megoldást: „Egy Lyánkáért úgy epedni / Poetához illik-e? / Friss Leányzót még nyerhetni, / Ha másé is Lidike.” A halálra sebzett szívű Vitkovits (nagynehezen, egyszóra) rálesz a vigasztalódásra, de csak azért, mert „szösös” kora óta kedvelte a Músát, megpendíti hát lantocskáját egy „Hunniai Dall” előcsalogatása érdekében. Ez a párbeszédesszerű bevezetés eddig akár egy drámában is lehetne, de a verses mű innen már elbeszélésként folytatódik, amely lírai csecsebecsékkel van itt-ott felékszerezve.

József nádor és a tegzes isten

A kunsági utazás a Músával való párbeszéd után kezdődik, az ötödik versszakban. Vitkovits Mihály a következő sorokkal indítja az akkoriban még valóságos kalanddal felérő utazást: „Az Alföldre Buda Várról / Indult Palatinusunk”. Vagyis József nádor, azaz József Antal János Habsburg főherceg, II. Lipót császár ötödik fiúgyermeké, aki 1776. március 9-én született a Habsburg ház lotharingiai ágából a toscanai negyhercegség központjában, Firenzében, a Pitti palotában. Kiváló nevelést kapott. Magyarország helytartójává 1795. szeptember 20-án jelölte ki az uralkodó, miután fivére, Sándor Lipót, az első Habsburg nádor fiatalon elhunyt. József főherceg magyarul kezdett tanulni, s ebben a költő Verseghy Ferenc volt a segítségére. Az ország boldogulásáért munkálkodó József főherceget 1796. november 2-án választották a rendek egyhangúlag Magyarország nádorává. Ez a kiváló férfiú indult el 1805 nyarán az Alföld embert próbáló útjain, ha ugyan útnak lehetett nevezni a mocsarak, elöntések, náderdők között kígyózó szekérművet, ami éppoly döcögős volt egy jobbagynak, mint a nádornak.

A kilencedik versszakban (Ámor és az ő jó édesanyja, Vénus huzakodása után), az utolsó sorban Özvegynek nevezi a költő a

nádort, s egyenesen azért küldeti Hunniába az anyjával Ámort, hogy „*Szerentsélted utait*”. Nos, József nádor ekkor valóban özvegy volt, miután 1801. március 16-án belehalt a szülésbe első felesége, II. Katalin cárnő unokája, Alexandra Petrova. Nagy volt az ifjú nádor vesztesége, mert művelt és rövid idő alatt népszerűvé váló, a magyar szokásoknak szívesen hódoló feleséget veszített el. Négy esztendővel asszonya halála után a Nagyknység felé tartó nádorra, az Özvegyre, ráusítja Vitkovits a nyíllal, tegezzel röpködő Ámort, nyilván abból a célból, hogy majd a nádornál is beválik a Músa ajánlotta gyógymód, egy új szerelem minden bűt elsöprő vihara. A kúnsági utazás során először Kunszentmártonba érkezett a becses vendég, ahol „*Amor pislogó szemével / Sebzé az asszonyokat / S Hertzeg kegy tekintetével / Nyilazta a' Lyánykákat / Nem volt köztök, ki nem kívánt / Volna ülni nyájas divánt / E' keresztes mejjúvel*”. Ámor, miután látta, hogy itt hiába pislogott a szemével, elröppent Tiszaroffra, hogy rápislantson párszor Vitkovits társaságának hölgytagjaira is, akik erre férjeikkel és a költővel együtt legott Karcagra indultak nádort látni. Az egyik roffi hölgy, szíve alatt gyermekével, azért lett Ámor által Karcagra irányítva, „*Hogy felgyujtsad az Özvegykét / A' házasi szüretre.*”

A roffi kompánia Karcagra érvén átöltözik: „*Mihelyt neki tzifrázkodtak / Az Ámor vendégei / Ágyúk helyett elkongottak / A' tornyoknak értzei. / Jó a' Hertzeg! kiáltoztak / Nagyok kitsik szaladoztak / Mint 'Sombikonn a' hangyák.*” József nádort soha nem látott felhajtás fogadta a kunok fővárosában: „*A' Piatzon készítettek / Zöld gajjakkból ligetet / 'S Bennt piramist emeltettek / Egy tsinált halom felett / Márs és Thémis volt lefestve / Hertzeg képét ölelgette / Koszorúzták pálmával. // Két Szeleinn a' ligetnek / Egy egy tábla látszatott, / Melyenn a' kún örömknek / Sok verse olvastott. / A' nagy torony ablakára / Vászonnal bevont rámára / Feliratok festődtek.*” Ünneplős emberek, ostort csörtető lovasok, „*Utánnok a' kún ifjak / Mint annyi Márs szülte fiak / Zászlóval lovaglottak.*” Ahogy Vitkovits Mihály, az egykori tanú írja, sok vivát mennydörgött, ami nem csoda, hiszen „*A' Hertzegünk magyarosan / Felöltözve hintón jött / Kék szemei nagy nyájasan / Mutatták az örömt.*” József nádor beszélgetett az emberekkel, majd „*Jóízűen vacsorált*”. Aztán tánc volt, majd kiabálás: „*Itten jó ő Hertzegsége: / Ki ki hamar lábra áll / Vivát-lárma közt beére / 'S a' sátorka közepére / Állott a' szép királyfi.*” A nádor a roffi hölgyeket „*Lesdegélte urasan*”, s Ámor szorgalmatosságának köszönhetően „*Az özvegyke perzselődött*”, s némi beszélgetés után „*Sóhajtvá ment feküdni*”, s különös álmot álmódott. Aztán? Aztán „*Reggelre ő Hertzegsége / Vivát közt elutazott.*” Ámor mégsem végzett alapos munkát, ugyanis József főherceg csak tíz év múlva érzett készletét a „*házasi szüretre.*” 1815. augusztus 3-án vette feleségül Hermina Maria Amália anhalt-bernburg-schaumburg-hoymi hercegnőt.

Poétai fillentés

Vitkovits Mihály görögkeleti szerb családban, Egerben született 1778. augusztus 25-én. Itt volt pápa a nagyapja és az apja. Az ifjú Egerben, Budán és Pesten tanult, ügyvéd lett, korában a legkeresettebb. Szere utcai házában nagy vitákat és lakomákat rendezett az írőkkel. Kazinczy pesti triászának egyik tagja volt Horvát István és Szemere Pál mellett. A fentebb stíl képviselőjeként írt ódákat, episztolákat, epigrammákat, alkalmi verseket, népdalokat, levéregényt... Szerb népdalokat fordított magyarra, ugyanakkor szerbre fordította Kármán József regényét, a Fanni hagyományait. Vitkovits jó szemmel vette észre az egyszerű nép életének eseményeit, vonzódik a vidéki emberekhez, tárgyaikhoz, kultúrájukhoz. Olyan költői tulajdonság ez, amit majd a népiesség és a romantika korában kezdenek igazán becsülni.

A kúnsági utazás is megcsillogtatja a költő erényét, népi vonzódását. Igaz, a klasszicizmus megannyi kelléke megtalálható a műben: Vénus ösztökéli a szundikáló Ámort, hogy munkára fel, a szerző emlegeti Homéert és Uliszt, Danaét, Titust, Zefirt, a nektárt, Hébet, Penelopét, Adonist, Márs és Thémis nevét, a Gráziákat, Junót, Phoebust, Pegazust, Léthét... A mából nézve e mitologikus kavalkádnál érdekesebb az, amit Vitkovits a Nagyknységről ír, és szerencsére a költő is indokoltan látta kellő terjedelemben foglalkozni e témával: „*Érdemes hát, hogy bővebbenn / Leiródjék mennél szebben / Ez a' tsinos utazás*” – írja. Tiszaroffról indul a kis csapat: három házaspár, kettőnek a gyermekei is, no meg a költő. Induláskor „*Már a' nap estvére dült le / Az égi bóltozaton*”, így nem is jutottak messzire, a társaság „*meghált a' Kakaton*”. Vitkovits szerencsére nem éri be ennyivel, további információkat ad: „*Ez tsak pusztá, 's tanyákból áll*”, ahol nincsenek pompás paloták, csupán „*Egy házatska nádfedéllel, / Alatta tsendesen él el / A' meglegedő szív.*” A költő erkölcsfilozófiája ölt testet az utolsó sorokban: a kevéssel meglegedés gondolata. A ház mögött nyugat felől egy gyümölcsös van jó levegővel: „*Itt rendes rendetlenséggel / Állnak a' fák 's mesterséggel / A' Természet kezét fog*”. Itt sétáltak a tiszaroffi előkelőségek, körtét ettek, látták a búzakereszteket, hallották a nyáj kolompolását. „*Egyszer egy kis ürge szolgál*” jelentette, hogy kész a vacsora: „*Ezt mi tréfára nem vettük, / Besuhanván mohonn ettük / A' jó tejfeles levest.*” A körülmények? „*Nem volt úri a' szerviszünk / Sem Mahóni Asztalunk, / Együgyü tserép edényünk / Fa kés, villa 's kanalunk.*” Ismét előbukkan a kevéssel meglegedés eszméje: „*Bátor a szív, 's nem ohajt nagy / Asztalt 's ezüst kanalat. / Beelégszik a' kevéssel.*” Vacsora után levegőzték, majd Ámor az ágyakra kergette őket, egyedül a költő aludt magányosan odakint szűnyogokkal hadakozva. Másnap a reggeli után „*elindultunk, / Rekkent hőség égetett, / Nagy volt a' por, majd megfúltunk / Szemünk szánk is tele lett.*” Délben értek Karcagra, szállásuk „*Egy pór háznál*”, asztalukra étket raktak „*Piros sódort szalonnával / Fehér kenyért pogátsával / És gyümölcsös csemegét. // A' Kúnok is szívességgel / Fejér Nektárt küldének*”, majd fa padokon aludtak kicsinykét. Ezt követte a nádor látogatása: „*Szép volt látni az utszákon / A' Kartzagi kúnokat / A férjfiakat jobb oldalonn, / Balonn az Asszonyokat / Mindenike inneplőbe.*”

A kúnsági utazásban Vitkovits Mihály önmagát szerényen csak Sipolónak, Siposnak emlegeti, aki azért megy a roffi társasággal, „*Hogy az úton lezendőket / Mint bizonyság leírja.*” A tiszaroffi Borbély familia hölgytagjainak szépségét „*Jeimi nints tehetség / Kisded poézisombann*” – írja. A hölgyek férjei is valóságos Adonisok a költő fogalmazásában, akiknek *mindegyike „úgy állott a' Kúnok között / Mint Czédrus a' Szilfa közt.*” Ez bizony, Vitkovits szavaival élve, „*poétai fillentés*”, amely azt mutatja, a költő meg akarta hálálni a roffi kúriák lakóinak, hogy lehetővé tették számára a kúnsági utazást, melyből megszületett A kúnsági utazás. A sínylódó, virgonc kedvét veszített Vitkovits, aki a Músa rábeszélésére szerelmi bánatát, amúgy kutyaharapást szőrivel módjára feledni jött Karcagra, aligha lelt új kedvesre itt Lidije helyett. Amíg a roffi előkelőségek csintalankodhattak asszonyaikkal, addig a költő csak azt jegyezhetette föl magáról, hogy „*sok bolha tsipdesett.*”